

Deens is makkelijker voor Friezen dan voor Nederlanders – feit of fabel?

Renée van Bezooijen, Charlotte Gooskens & Sebastian Kürschner

1 Inleiding

Wie goed om zich heen luistert en kijkt, wordt geconfronteerd met een hardnekkig idee over de taalkundige relatie tussen het Fries en het Deens. De centrale gedachte daarbij is dat het Fries meer op het Deens lijkt dan het Nederlands, en dat Friezen daardoor makkelijker Deens verstaan dan Nederlanders. Als illustratie presenteren we hier in het kort vier anekdotes.

Een Nijmeegse kennis van de eerste auteur, jarenlang secretaresse bij de opleiding Taalwetenschap van de Radboud Universiteit (eerder Katholieke Universiteit Nijmegen)¹, was tot aan haar trouwen een verwoed zeilster in het waterrijke Friesland. Tijdens deze verblijven pikte zij ook wat op van de Friese taal. Later bracht ze met haar man veel vakanties door in Denemarken. Uit belangstelling voor de Deense cultuur volgde ze ook een cursus Deens. En meermalen vertelde ze met grote overtuiging hoeveel baat ze hierbij had van het in haar jeugd opgedane Fries. Ze bezwoer dat het Fries en het Deens veel met elkaar gemeen hadden en dat dit niet gold voor het Nederlands en het Deens. Door haar kennis van het Fries leerde ze heel gemakkelijk Deens.

In november 2008 was er op *Omrop Fryslân* een programma over plaatsnamen in Friesland. Het ging met name over de gemeente Tytsjerksteradiel, waar op plaatsnaamborden alleen de Friese benaming wordt gebruikt. Verschillende mensen werden om hun mening hierover gevraagd en één persoon wees op de onoverkomelijke problemen die dit pro-Friese beleid opriep bij toeristen uit de Randstad. Die zouden hierdoor volledig de weg kwijt raken. Hoe zouden die immers kunnen weten dat Earnewâld hetzelfde is als Eernewoude? ‘Die zouden wel denken,’ zo zei de geïnterviewde letterlijk, ‘dat ze in Denemarken waren beland.’

In 2007 was er veel te doen rondom een Maria-verschijning in het dorp Nij Altoenae in de Gemeente Het Bildt in Friesland. De gebeurtenis werd bekend als ‘Maria’s Friese Hemelvaart’. Was het een bedenkensel, een practical joke, of had de verschijning werkelijk plaats gevonden? Hierover werd in december van het betreffende jaar op het internet flink gediscussi-

1 Het betreft Maria van Teeseling-Pronk.

eerd. In dit kader werd door iemand opgemerkt: ‘Leauwe in spoekje en ferskininge is ôfgryslík in de eache fan kening God! [sic].’ Waarop ene Fa Lena reageerde: ‘Hehe, alsof iedereen hier Deens proat!’ (<http://rkforum.activeboard.com>).

De eerste auteur bezocht in augustus 2009 het museumdorp Allingawier in Friesland. Bij een uitleg over de Friese kenmerken van boerderijen vertelde een medewerkster² dat de hoogte van een van de tentoongestelde uilenborden (driehoekig stuk hout op de nok) verwees naar de uitgestrektheid van het voormalige Friese gebied, dat wel tot aan Denemarken reikte. En, zei ze letterlijk, ‘het is inderdaad opvallend hoeveel Deense woorden op het Fries lijken’. Ik vroeg haar of ze hier wat voorbeelden van kon geven. Ze liep naar achteren en kwam terug met een Deens-Nederlands woordenboek. Ze wees ondermeer op het Deense *tolv* corresponderend met Fries *tolve* en Nederlands *twaaif*, het Deense *skinne* (Fries *skine*, Nederlands *schijnen*) en het Deense *lærd* (Fries *leard*, Nederlands *geleerd*).

Met deze vier anekdotes, die met veel andere zouden kunnen worden uitgebreid, willen we laten zien dat er een hardnekkig en zeker in Friesland wijdverbreid idee heerst, in ieder geval bij niet-taalkundigen, dat het Fries erg lijkt op het Deens, veel meer in ieder geval dan het Nederlands op het Deens lijkt. De veronderstelde verwantschap wordt gekscherend nog verder doorgetrokken door Ronald Plasterk wanneer hij beweert: ‘Fries, dat weet iedereen, is meer verwant met het Noors en het Zweeds dan met het Nederlands, een heel aparte taal!’ (www.vpro.nl/programma/buitenhof, 11 juni 2000).

De vraag rijst of de veronderstelde grote mate van gelijkenis tussen het Fries en Deens enige taalwetenschappelijke basis heeft. Hebben we hier te maken met een fabel of met een feit? Deze vraag vormde de aanleiding voor het hier gepresenteerde empirisch-experimentele onderzoek. Concreet hebben we een wetenschappelijk antwoord gezocht op de volgende twee deelvragen:

Zijn de linguïstische afstanden tussen het Fries en het Deens kleiner dan die tussen het Nederlands en het Deens?

Verstaan Friezen beter Deens dan Nederlanders?

Op basis van de heersende ideeën zou men verwachten dat beide vragen bevestigend zouden worden beantwoord.

De basis van het door ons uitgevoerde onderzoek wordt gevormd door drie lijsten van 384 qua betekenis met elkaar corresponderende zelfstan-

2 Het betreft Jacqueline Poel Reyns.

dige naamwoorden in het Deens, Fries en Nederlands. Deze werden willekeurig geselecteerd uit 2575 hoogfrequente woorden afkomstig van een spreektaal-corpus.³ De 384 Deense woorden werden ingesproken in een opnamestudio door een spreker van het Standaard Deens. Deze werden gebruikt voor het verstaanbaarheidsexperiment dat wordt beschreven in Sectie 3. De opgenomen woorden van de Deense spreker werden op basis van een fonetische transcriptie vergeleken met die van een Friese en Nederlandse spreker teneinde de linguïstische afstanden te kunnen bepalen. Hierover wordt verslag gedaan in Sectie 2.

2. Linguïstische afstanden

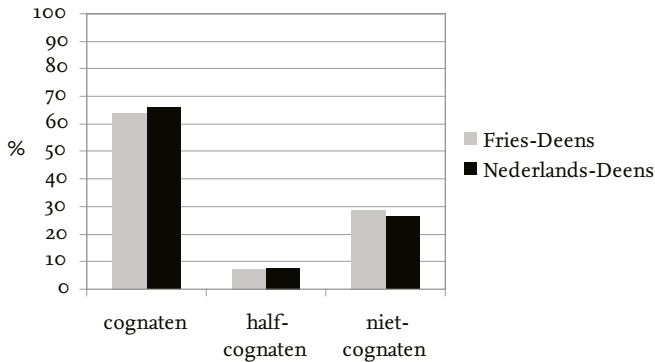
2.1 Lexicale afstanden

Om een eerste ruwe indruk te krijgen van de linguïstische verschillen tussen de Friese en Deense woorden aan de ene kant en tussen de Nederlandse en Deense woorden aan de andere kant hebben we voor beide taalparen het percentage cognaten, niet-cognaten en half-cognaten bepaald. Cognaten definiëren we breed als alle woorden die historisch aan elkaar verwant zijn. Het kan gaan om erfwoorden, zoals Ne. *rook* en De. *røg*, maar ook om gemeenschappelijke (in dit geval uit het Frans afkomstige) leenwoorden zoals Fr. *organisaasje* en De. *Organisation* ('organisatie'). Niet-cognaten zijn woorden met een verschillende taalkundige oorsprong, bijvoorbeeld Fr. *lichem* en De. *Krop* ('lichaam'). Half-cognaten zijn woorden waarvan een deel van het woord cognaat is en een deel niet-cognaat zoals Ne. *namiddag* en De. *eftermiddag*. In deze laatste twee woorden is het eerste deel niet-cognaat en het tweede deel cognaat.

De resultaten van deze driedeling worden gepresenteerd in Figuur 1. In deze figuur kan bijvoorbeeld worden gezien dat er in 28,9% van de Fries-Deense woordparen sprake is van niet-cognaten, dat wil zeggen dat het betreffende concept in deze twee talen wordt aangeduid met woorden met een verschillende oorsprong. Het percentage niet-cognaten bij de Nederlands-Deense woordparen is vrijwel identiek, namelijk 26,3%. Ook de percentages cognate en half-cognate woordparen zijn vrijwel gelijk voor het Fries-Deens en Nederlands-Deens. De verschillen zijn niet significant ($\chi^2 = ,669$, $df = 2$, $p = ,716$). Het is dus niet zo, zoals men op grond van de heersende ideeën zou hebben verwacht, dat het

3 De lijst werd samengesteld voor het testen van meerdere Germaanse talen en was gebaseerd op de hoogst frequente woorden in grote corpora van zowel formele taal (Europarl, zie <http://www.statmt.org/europarl/>) en informele taal (Corpus gesproken Nederlands, zie <http://lands.let.kun.nl/cgn/home.htm>).

Fries en het Deens meer verwante woorden hebben dan het Nederlands en het Deens.

Figuur 1:
Percentage cognaten, half-cognaten en niet-cognaten in Fries-Deense en Nederlandse-Deense woordlijsten

2.2 Fonetische afstanden

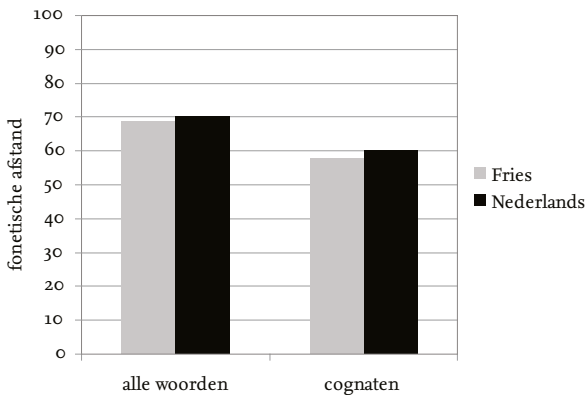
De onderverdeling in cognaten, half-cognaten en niet-cognaten is een ruwe benadering van de linguïstische gelijkheid tussen lijsten met woordparen. Er wordt daarbij geen rekening gehouden met de mate waarin de cognaten in de twee talen zich in uiteenlopende richtingen hebben ontwikkeld. Mogelijk wordt de indruk dat het Fries meer op het Deens lijkt dan het Nederlands wel bevestigd als we de fonetische afstanden tussen de talen berekenen, waarbij de kwaliteit van alle klanken wordt betrokken. In ons onderzoek hebben we de klankafstanden berekend met behulp van het Levenshtein-algoritme. Met de Levenshteinmaat kan de mate van gelijkheid tussen woordvormen automatisch en dus objectief worden bepaald. De Levenshtein-afstand is hier eenvoudig gedefinieerd als het minimum aantal *klanken* dat vervangen, ingevoegd of verwijderd moet worden om het ene woord om te zetten in het andere woord.⁴ Elke operatie ‘kost’ één punt. Er wordt rekening gehouden met de woordlengte door de totale kosten te delen door het aantal oplijningen binnen het woord. De methode wordt uitgebreid besproken in Heeringa (2004). Hier volgt een voorbeeld van het berekenen van de Levenshtein-afstand tussen het Deense woord *budget* [byʝɛð] en het corresponderende Nederlandse woord *budget* [byɔɟɛt]:

4 We hebben dus gekozen voor afstanden op basis van binaire verschillen: verschillende klanken dragen bij tot een linguïstische afstand, identieke klanken niet. Er bestaat ook een meer geavanceerde versie, waarbij rekening wordt gehouden met het feit dat de afstand tussen sommige klanken groter is dan tussen andere (zie Heeringa 2004).

	Oplijningen					
	1	2	3	4	5	6
Deens	b	y		f	ε	d
Nederlands	b	γ	d	ʒ	ε	t
Kosten		1	1	1		1

De totale kosten ($1+1+1+1=4$) worden gedeeld door het aantal oplijningen (6). Dit levert een afstand op van 0,67 of 67%. De totale afstand tussen twee talen is dan het gemiddelde van de afstanden tussen alle woordparen, dus zowel cognaten, half-cognaten en niet-cognaten. Om de puur fonetische afstanden te kunnen bekijken hebben we ook de metingen apart gedaan voor de cognaten.

In Figuur 2 worden de fonetische afstanden tot het Deens gepresenteerd. Zoals men kan verwachten zijn de afstanden groter als de metingen zijn gebaseerd op alle woorden dan wanneer de metingen alleen op basis van de cognaten worden uitgevoerd. Uit Figuur 2 wordt duidelijk dat de fonetische afstanden tussen het Deens en het Nederlands en tussen het Deens en het Fries nauwelijks van elkaar verschillen. Een *t*-toets voor onafhankelijke steekproeven liet zien dat de verschillen niet significant zijn ($p = 0,36$, $t = 0,913$, $df = 766$ voor alle woorden en $p = 0,23$, $t = 1,193$, $df = 496$ voor alleen de cognaten). Ook hier wordt de heersende indruk dat het Fries meer op het Deens lijkt dan het Nederlands niet bevestigd. De eerste deelvraag in de inleiding “zijn de linguïstische afstanden tussen het Fries en het Deens kleiner dan die tussen het Nederlands en het Deens?” kan hiermee dus ontkennend worden beantwoord.

Figuur 2:

Fonetische afstanden tot het Deens van het Fries en het Nederlands, voor alle woorden samen en voor alleen de cognaten

3 Verstaanbaarheid

3.1 Experiment

In de inleiding is als tweede de vraag geformuleerd “Verstaan Friezen beter Deens dan Nederlanders?”. Om deze vraag te kunnen beantwoorden hebben we een verstaanbaarheidsproef uitgevoerd via het Internet.⁵ Friese proefpersonen en Nederlandse proefpersonen luisterden naar de 384 Deense zelfstandige naamwoorden die ook onderdeel vormden van de linguïstische afstandsmetingen (zie Sectie 2). Aan het experiment namen 39 Friese en 33 Nederlandse vwo-leerlingen deel. Van de Friese deelnemers waren 13 jongens en 26 meisjes en van de Nederlandse deelnemers waren 18 jongens en 15 meisjes. De Nederlandse luisteraars waren gemiddeld 16,0 jaar oud (tussen 14 en 18 jaar). Allen hadden het Nederlands als thuistaal. Hun middelbare school lag in Groningen, Almere of Hulst (Zeeland). De Friese luisteraars waren gemiddeld anderhalf jaar ouder, namelijk 17,5 jaar (tussen 17 en 19 jaar) en gaven aan thuis Fries te spreken. Ze zaten op school in Leeuwarden of in Dokkum.

Iedere proefpersoon beluisterde individueel via koptelefoons een kwart van de woorden (dat wil zeggen 96 van de 384 woorden). Bij ieder woord had hij of zij 10 seconden de tijd om de vertaling in het Nederlands op te schrijven in een vakje op het computerscherm. De woorden waren willekeurig toegedeeld aan de vier blokken van 96 woorden en de volgorde van de woorden binnen de blokken was ook willekeurig. De blokken werden automatisch door de computer toebedeeld aan de luisteraars. Daarbij werden sommige blokken door meer luisteraars beluisterd dan andere. Bij de Nederlanders was het laagste aantal luisteraars dat naar een blok luisterde 5 en het hoogste 13, met een gemiddelde van 8,3. Bij de Friezen was het laagste aantal luisteraars 6 en het hoogste 15, met een gemiddelde van 9,8.

De vertalingen werden in eerste instantie automatisch als correct of incorrect gecategoriseerd door de computer. De incorrecte vertalingen werden vervolgens met de hand gecontroleerd. Vertalingen die als incorrect waren bestempeld wegens een spelfout werden alsnog als correct gecategoriseerd. We definieerden spelfouten als gevallen waar precies één letter fout was gespeld, zonder dat dit tot een ander bestaand woord leidde. Volgens deze richtlijn werd de fout in het woord *kultuur* (correct *cultuur*) beschouwd als een spelfout en de vertaling werd als correct gecategoriseerd,

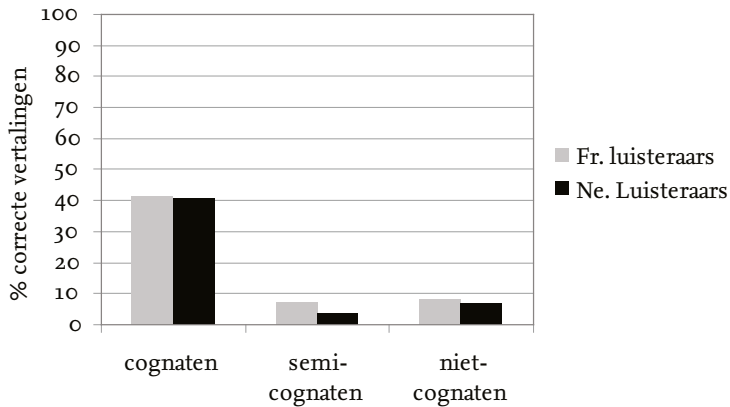
5 Het experiment maakte deel uit van een groot project dat ten doel had de onderlinge verstaanbaarheid van meerdere Germaanse talen te testen. Het is mogelijk deel te nemen in het experiment via <http://www.let.rug.nl/lrs> (login: 'germanic', password: 'guest').

terwijl *kool* (correct *koor*) als incorrect werd geteld, omdat het resulteerde in een ander bestaand woord. Bij sommige woorden zijn er meerdere mogelijke correcte vertalingen. Het Deense woord *farve* kan bijvoorbeeld met *verf* of *kleur* worden vertaald, en daarom werden beide vertalingen als correct beschouwd. Ook in het geval van homoniemen werden beide vertalingen goedgekeurd. De Deense woorden *her* 'hier' en *hær* 'leger' worden bijvoorbeeld beide als [hæd] uitgesproken en daarom werden beide vertalingen goedgekeurd.

Op deze manier kreeg ieder woord een score van 0 (foute vertaling) of 1 (correcte vertaling) per luisteraar. Daarna kon het woordbegrip worden bepaald als het percentage correcte vertalingen per woord voor ieder van de twee luisteraargroepen. De verstaanbaarheid van het Deens is het gemiddelde van alle woorden per luisteraargroep. We berekenden ook de gemiddelden van de volgende drie subcategorieën: cognaten, niet-cognaten en half-cognaten. Doordat cognaten verwant zijn met het woord in de moedertaal van de luisteraars is het mogelijk dat ze de betekenis kunnen afleiden door de fonetische gelijkheid. Dit hangt echter af van de ontwikkeling die de woorden in de loop van de geschiedenis hebben ondergaan. Sommige Deense woorden hebben ook nu nog grote gelijkheid met hun Friese of Nederlandse cognaten, terwijl andere woordparen onherkenbaar uit elkaar zijn gegroeid. Het woord *hotel* bijvoorbeeld wordt in alledrie de talen op identieke wijze uitgesproken, terwijl het Deense woord *fod* [fo:ʔð] 'voet' weinig gelijkheid toont met de Nederlandse en Friese cognaten, die respectievelijk uitgesproken worden als [fut] en [fuət]. Binnen de cognaten kan een onderverdeling worden gemaakt in erfwoorden en leenwoorden. Over het algemeen hebben leenwoorden minder tijd gehad om te veranderen dan erfwoorden en daarom zijn de fonetische verschillen tussen leenwoorden meestal kleiner dan die tussen erfwoorden. Niet-cognate woorden in het Deens zijn in principe oninterpreteerbaar voor Nederlanders en Friezen, tenzij de luisteraars ze toevallig hebben geleerd door contact met het Deens. We verwachten dat dit type taalcontact in het huidige onderzoek geen rol van betekenis kan hebben gespeeld, mede gezien de jonge leeftijd van de proefpersonen. Het is in bepaalde gevallen wel mogelijk dat luisteraars een niet-cognaat correct kunnen vertalen omdat ze het verwante woord kennen uit een andere taal. De betekenis van het Deense *træ* 'boom' zouden de luisteraars bijvoorbeeld kunnen afleiden uit het Engelse *tree* en het Deense *smerte* 'pijn' zouden ze kunnen afleiden uit het Duitse *Schmerz*. Hetzelfde geldt voor Deens *krig* 'oorlog' waarvan de luisteraars de betekenis zouden kunnen afleiden via Duits *Krieg*. In dit geval is het echter ook mogelijk de betekenis af te leiden uit een Nederlands woord als *krijgshaftig* of *krijger*.

3.2 Resultaten

In Figuur 3 worden de percentages correcte vertalingen van de cognaten, half-cognaten en niet-cognaten gepresenteerd voor de twee groepen luisteraars, Nederlanders en Friezen. Dezelfde resultaten worden gepresenteerd in Tabel 1, samen met het aantal woorden in iedere categorie en de resultaten van onafhankelijke *t*-toetsen. Zoals verwacht (zie Sectie 2.1) worden de cognaten beter begrepen dan de half-cognaten en de niet-cognaten. We zien dat de Friezen gemiddeld over alle woorden en ook voor iedere subgroep van woorden, behalve de cognaten, een iets beter vertalen, maar onafhankelijke *t*-tests lieten zien dat de verschillen in geen van de gevallen significant zijn (zie Tabel 1). De hypothese dat het Deens makkelijker te verstaan is voor Friezen dan voor Nederlanders wordt dus niet bevestigd door onze resultaten.

Figuur 3: Percentages correcte vertalingen van de cognaten, half-cognaten, niet-cognaten per luisteraargroep.

Tabel 1: Percentages correcte vertalingen van de cognaten, half-cognaten, niet-cognaten en totaal en de resultaten van onafhankelijke *t*-toetsen per luisteraargroep. Tussen haakjes wordt het aantal woorden in iedere categorie aangegeven.

	Nederlandse luisteraars	Friese luisteraars	onafhankelijke <i>t</i> -toets
cognaten	41,0 (N=253)	40,8 (N=245)	$t=,06$, $df=496$, $p=,96$
half-cognaten	3,7 (N=30)	12,2 (N=28)	$t=-1,54$, $df=56$, $p=,13$
niet-cognaten	7,0 (N=101)	8,5 (N=111)	$t=-,58$, $df=210$, $p=,56$
alle woorden	29,1 (N=384)	29,4 (N=384)	$t=-,09$, $df=766$, $p=,93$

4 Verschillen op woordniveau

Op basis van onze onderzoeksresultaten moeten we dus onze twee onderzoeksvragen negatief beantwoorden: de linguïstische afstanden tussen het Fries en het Deens zijn niet kleiner dan die tussen het Nederlands en het Deens en de Friezen verstaan het Deens niet beter dan de Nederlanders. Resteert toch de vraag waarom in het algemeen de indruk bestaat dat beide vragen positief beantwoord zouden moeten worden. Om hier een idee van te krijgen, zullen we de verschillen tussen de linguïstische afstanden en de verstaanbaarheid nader bekijken op woordniveau.

De indruk dat het Fries meer op het Deens lijkt dan het Nederlands en dat het Deens daarom voor Friezen makkelijker te verstaan zou zijn dan voor Nederlanders, zou kunnen liggen aan het feit (1) dat het Fries aan het Deens gerelateerde cognaten heeft die niet in het Nederlands voorkomen of (2) dat er klanken voorkomen in sommige Friese woorden die ook voorkomen in de Deense cognaten. We hebben geteld hoeveel van de Friese cognaten grotere gelijkens vertonen met de Deense woorden dan de Nederlandse woorden en vervolgens hebben we gekeken of deze woorden dan ook beter worden begrepen door de Friezen dan door de Nederlanders. Hetzelfde hebben we gedaan voor de Nederlandse cognaten. Tenslotte zijn we ook nagegaan hoe goed de twee groepen de Friese en Nederlandse cognaten verstaan die dezelfde afstand hebben tot het Deens. De resultaten worden gepresenteerd in Tabel 2.

De lijst van 384 woorden bevat geen enkel Fries cognaat dat niet ook in het Nederlands voorkomt. Op zich bestaan zulke woorden wel (zie inleiding), maar ze zijn blijkbaar zo zeldzaam dat ze niet in onze lijst van 384 woorden voorkomen. Dit betekent nog niet dat ze niet een deel van de reden zouden kunnen zijn dat men wel eens denkt dat de Friese woordenschat meer op de Deense lijkt dan de Nederlandse woordenschat.

Andersom zijn er wel acht Nederlandse cognaten in de lijst die geen tegenhanger hebben in het Fries. Voorbeelden van zulke woorden zijn *De erfaring*, Ne. *ervaring* Fr. *underfining* en *De øjeblik*, Ne. *ogenblik*, Fr. *momint*. De Friese luisteraars begrijpen deze woorden beter dan de Nederlanders (36,1% correct voor de Friezen en 20,5% voor de Nederlanders. De Friezen hebben een voordeel omdat ze tweetalig zijn. Bovendien is er zoveel interferentie van het Nederlands in het Fries, dat deze cognaten ook in een Friese vorm voorkomen.

Van de 245 Friese cognaten zijn er 69 (28,2%) die een kleinere fonetische afstand hebben, dus meer lijken op het Deense equivalent dan het Nederlandse woord. Van deze 69 woorden werden 31,2% beter begrepen door de Friezen dan door de Nederlanders. Het grootste verschil werd gevonden voor Deens *ko* [ko:] 'koe' dat op dezelfde manier wordt uitgesproken in het Fries maar als [ku] in het Nederlands. Slechts 20,0% van de Ne-

derlanders vertaalden dit woord correct, terwijl het door de Friezen in 71,4% van de gevallen correct werd vertaald. Een andere voorbeeld is het Deense *tunge* [tʊŋə] dat hetzelfde wordt uitgesproken in het Fries maar in het Nederlands slechts één lettergreep heeft [tʊŋ]. Dit woord werd door alle Friezen correct vertaald, terwijl slechts 60,0% van de Nederlanders het begrepen. Zulke voorbeelden kunnen ertoe bijgedragen dat het beeld ontstaat dat het Fries meer lijkt op het Deens dan het Nederlands. Er zijn echter niet significant minder Nederlanders die deze woorden beter verstaan (28,1%).

Aan de andere kant zijn er ook voorbeelden van Nederlandse woorden die meer lijken op het Deens dan de corresponderende Friese woorden. 61 van de 253 Nederlandse cognaten (24,1%) hebben een kleinere afstand tot het Deens dan de Friese equivalenten. Van deze woorden werden 44,5% beter vertaald door de Nederlanders dan door de Friezen. Een voorbeeld hiervan is het Deense *del* [de:ʔl] dat bijna hetzelfde wordt uitgesproken in het Nederlands maar als [diəl] in het Fries. Geen van de Friezen begreep dit woord terwijl 33,0% van de Nederlanders het correct vertaalde. Men zou verwachten dat de Friezen deze woorden net zo goed zouden vertalen als de Nederlanders omdat ze ook het Nederlands beheersen, maar ze vertalen ze niet significant beter (48,2%). Cognaten met dezelfde afstand tot het Deens worden ook niet significant beter vertaald door de Friezen dan door de Nederlanders.

Tabel 2:

Percentages Friese/Nederlandse cognaten waarvan de afstand tot het Deens kleiner is dan de Nederlandse/Friese cognaten, percentage correcte vertalingen door Friezen en Nederlanders en de resultaten van onafhankelijke *t*-toetsen per luisteraargroep. Tussen haakjes wordt het aantal woorden in iedere categorie aangegeven.

	% cognaten	% correcte vertalingen Nederlandse luisteraars	% correcte vertalingen Friese luisteraars	onafhankelijke <i>t</i> -toets
Friese cognaten lijken meer op het Deens	28,2	28,1	31,2	$t=-1,171$ $df=68,$ $p=.25$
Nederlandse cognaten lijken meer op het Deens	24,1	44,5	48,2	$t=-1,269,$ $df=60,$ $p=.21$
Zelfde afstand tot het Deens	50,2	46,4	43,0	$t=-1,862,$ $df=122,$ $p=.07$

De resultaten in Tabel 2 geven dus ook aanleiding tot een negatief antwoord op de vraag of de Friezen beter Deens verstaan dan Nederlanders. Zoals eerder gezegd, is het aannemelijk te veronderstellen dat het heersende idee van een grotere verstaanbaarheid van het Deens voor Friezen wordt getriggerd door voorbeelden van Friese woorden die meer lijken op het Deens dan de Nederlandse equivalenten. Een groot aantal van de woorden die grotere fonetische overeenkomsten vertonen tussen het Deens en het Fries dan tussen het Deens en het Nederlands worden gekenmerkt door gemeenschappelijke stemloze klanken terwijl de Nederlandse klanken stemhebbend zijn. Deens en Fries hebben in acht woorden [s] waar het Nederlands [z] heeft, bijvoorbeeld De. *synd* [sønd], Fr. *sûnde* [sund], Ne. *zonde* [zɔndə] en in 13 gevallen [f] waar het Nederlands [v] heeft, bijvoorbeeld De. *fred* [frɛð], Fr. *frede* [fre:də], Ne. *vrede* [vre:də]. Het Deense en het Friese /g/ worden beide als [g] uitgesproken waar het Nederlands [ɣ] heeft, bijvoorbeeld De. *græs* [gɛs], Fr. *gers* [gɛ:s], Ne. *gras* [ɣras]. Andere vaak voorkomende overeenkomsten tussen het Fries en het Deens is een slot-sjwa waar het Nederlands niets heeft (zeven keer), bijvoorbeeld De. *flaske* [flɛsgə], Fr. *flesse* [flɛsə], Ne. *fles* [flɛs], een niet uitgesproken [d] waar in het Nederlands [d] wel wordt uitgesproken (vier keer), bijvoorbeeld De. *land* [lɛnʔ], Fr. *lân* [lɔ:n], Ne. *land* [lant], en een monoftong [i] waar het Nederlands een diftong heeft [ɛi] (acht keer), De. *vin* [vi:n], Fr. *wyn* [wyn], Ne. *wijn* [uɛin].

De overeenkomsten tussen het Nederlands en het Deens waar het Fries een afwijkende klank heeft, beperken zich tot klinkers en vooral tot e-achtige klanken. In vijf gevallen heeft het Nederlands en het Deens een [e:] waar het Fries een [iə] heeft, De. *del* [de:ʔ], Ne. *deel* [de:l], Fr. *diel* [diəl], en in 13 gevallen een [ɛ] waar het Fries een [ɪ] heeft, bijvoorbeeld De. *centrum* [sɛntɪɔm], Ne. *centrum* [sɛntrɪm], Fr. *sintrum* [sintrɪm]. Verder hebben het Nederlands en het Deens in vijf gevallen een [ɔ] waar het Fries een [ɔ̄] heeft, bijvoorbeeld De. *rand* [ɾan], Ne. *rand* [rant], Fr. *râne* [rɔ:n]. Het is mogelijk dat de klanken die het Fries gemeenschappelijk heeft met het Deens opvallender zijn dan de klanken die het Nederlands en het Deens gemeenschappelijk hebben zonder dat dit noodzakelijkerwijs betekent dat het Deens daardoor makkelijker te begrijpen is voor Friezen. Dit blijven echter speculaties.

5 Discussie

Het uitgangspunt voor het onderzoek waarover hier wordt gerapporteerd was het vaak geopperde idee dat het Deens op het Fries lijkt en dat het daardoor voor Friezen gemakkelijker is, makkelijker dan bijvoorbeeld voor Nederlanders, om Deens te verstaan. In het door ons uitgevoerde empi-

risch-experimentele onderzoek is voor dit idee geen wetenschappelijke evidentie gevonden. De linguïstische afstanden (zowel lexicaal als fonetisch) tussen lijsten van 384 qua betekenis met elkaar corresponderende zelfstandige naamwoorden in het Fries en het Deens zijn niet kleiner dan die tussen het Nederlands en het Deens. En evenmin waren Friezen beter in staat om de 384 Deense woorden te begrijpen dan Nederlanders. Vooral het laatste resultaat wekt wellicht enige verbazing. Immers, zelfs als het Fries niet meer op het Deens lijkt dan het Nederlands, dan nog zou men verwachten dat de Friese proefpersonen in het voordeel zijn omdat ze het Deens vanuit (minstens) twee Germaanse talen kunnen benaderen. Leidt de ene route niet tot begrip, dan kan men altijd het nog via een tweede route proberen. Verder was het ook nog zo dat de Friese proefpersonen gemiddeld anderhalf jaar ouder waren dan de Nederlandse proefpersonen, wat ook een voordeel zou kunnen zijn. Ondanks deze twee voordelen echter deden de Friezen het niet significant beter dan de Nederlanders. We kunnen concluderen dat in dit onderzoek geen verschil gevonden werd tussen de twee proefpersoongroepen. We gaan er daarbij van uit dat het spraakmateriaal dat we in ons onderzoek gebruikt hebben een redelijke afspiegeling vormt van de kenmerkende eigenschappen van de drie onderzochte talen, maar we moeten wel toegeven dat het onderzoek voor een completer beeld eigenlijk nog eens herhaald zou moeten worden met een meer gevarieerde set van woorden, zodat bijvoorbeeld ook telwoorden en werkwoordsvormen worden meegenomen in de linguïstische afstandsberoeeningen en de verstaanbaarheidsproef.

Er voorlopig van uitgaand dat onze onderzoeksresultaten valide zijn, blijft de vraag bestaan waar het Fries-Deense verwantschapsidee zijn oorsprong vindt. Wat zijn mogelijke verklaringen? Het kan zijn dat mensen het verhaal kritiekloos van elkaar overnemen omdat het hun aanspreekt. Sommige taalkundige verhalen spelen sterk tot de verbeelding. Het meest bekende voorbeeld is het zogenaamde 'sneeuwwoordenverhaal', dat wil zeggen de bewering dat Eskimo's een buitensporig groot aantal woorden voor sneeuw zouden hebben. Oorspronkelijk (Boas 1911) was er sprake van vier verschillende woorden voor sneeuw. Het sneeuwwoordenverhaal sprak kennelijk zodanig tot de verbeelding dat het voorbeeld in de loop der jaren talloze malen werd aangehaald, waarbij het aantal sneeuwwoorden steeds verder toenam, tot wel enige honderden. Volgens Pinker (1994) hebben Eskimo's en Engelstaligen in absolute zin ongeveer even veel woorden over sneeuw tot hun beschikking. Relatief gesproken is het aantal bij de Eskimo's echter groter, Eskimotaal heeft namelijk een veel kleinere woordenschat dan het Engels.

Bij de aanname dat Fries en Deens meer gemeenschappelijk hebben dan Nederlands en Deens speelt wellicht ook een rol dat men ervan op de

hoogte is dat er voor de kust van Denemarken ook een vorm van Fries wordt gesproken, en dat men uit de geografische nabijheid een taalkundige nabijheid afleidt. Een andere mogelijkheid is dat het Fries vroeger meer gemeen had met het Deens dan nu. Het Fries is immers in de loop van de tijd sterk door het Nederlands beïnvloed. De in dit onderzoek geteste gedachte zou dan misschien vroeger wel hebben gegolden. Het kan ook niet worden uitgesloten dat het idee tot op zekere hoogte op eigen ervaring berust en dat bepaalde overeenkomsten tussen Friese en Deense woorden, klanken of morfemen hun is opgevallen. In de inleiding hebben we al wat voorbeelden gegeven. Andere treffende voorbeelden die wellicht de aandacht van mensen hebben getrokken, zijn de overeenkomst tussen hoogfrequente woorden als het Deense *barn* en het Friese *bern* (Nederlands *kind*) en het Deense *fisk* en Fries *fisk* (Nederlands *vis*). In dit geval zou er sprake zijn van selectieve waarneming, mensen richten hun aandacht op enkele opvallende overeenkomsten en negeren de verschillen. Het zou aardig zijn om de fabel aan een nader onderzoek te onderwerpen door middel van een enquête. Daarmee kan tevens de algemeenheid van het idee in kaart worden gebracht.

> **Literatuur**

- Boas, Franz (1911) *Handbook of American Indian Languages*. Washington: Government Printing Office
- Gooskens, Charlotte, Wilbert Heeringa & Karin Beijering (2008, 'Phonetic and lexical predictors of intelligibility', in: *International Journal of Humanities and Arts Computing* 2 (1-2) 3-81.
- Heeringa, Wilbert (2004), *Measuring Dialect Pronunciation Differences using Levenshtein Distance*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Pinker, Steven (1994) *The Language Instinct: the new science of language and mind*. London: Penguin Books.